

LĪDZDALĪBAS SUPERSPĒJA

PILSONISKĀS LĪDZDALĪBAS CEĻVEDIS JAUNIEŠIEM

#JAUNIEŠI | #DEMOKRĀTIJA | #PILSONISKĀLĪDZDALĪBA

IEVADS

Šī stāsta centrā esi Tu. Un nav svarīgi, vai Tev ir 16 vai 25 gadi. Šis stāsts ir arī par sabiedrību kopumā, jo tikai kopā mēs varam izmainīt vietu, kurā dzīvojam. Mēs to saucam par SUPERSPĒJU, bet patiesībā tā ir ikviena pilsoņa atbildība.

Lai Tu justos un arī būtu nozīmīga sabiedrības daļa, Tev ir jāzina, kādas ir Tavas iespējas ietekmēt politiskos un sociālos procesus savā pašvaldībā. Ja vēlies radīt pozitīvas pārmaiņas savā dzīvē un sabiedrībā kopumā, Tu to vari izdarīt tikai tad, ja zini, ko un kā var darīt, un esi gatavs iesaistīties.

Šajā publikācijā Tu uzzināsi par dažādiem jauniešu pilsoniskās līdzdalības mehānismiem un veidiem, kā vari līdzdarboties. Lai stāstu par līdzdalību strukturētu, tas balstīts četrās tematiskajās prioritātēs, kuras Eiropas Padome izvirzījusi vienā no galvenajiem stratēģiskajiem dokumentiem jaunatnes jomā “Jaunatnes nozares stratēģija 2030 – Veicinot Eiropas Padomes vērtību pieņemšanu jauniešu vidū”. Tās ir:

- 1. Plurālistiskas demokrātijas atjaunošana.** Šī prioritāte attiecas uz jauniešu līdzdalības veicināšanu lēmumu pieņemšanā un aktīvu pilsoniskumu.
- 2. Piekļuve tiesībām.** Šī prioritāte aktualizē jautājumu par jauniešu piekļuvi pilsoniskajām, politiskajām, digitālajām un sociālajām tiesībām, tostarp tiesībām uz izglītību cilvēktiesību jomā.

- 3. Kopīga dzīve mierīgā un iekļaujošā sabiedrībā.** Šī prioritāte aptver darbu pie daudzveidības izpratnes, miera veidošanas, visu rasisma un neiecietības veidu apkarošanas, sabiedrības neaizsargāto grupu iekļaušanas.

- 4. Darbs ar jaunatni.** Šī prioritāte stiprina darba ar jaunatni attīstību, kvalitāti un atzišanu.

Šī publikācija ir izstrādāta projektā **PAŠVALDĪBA 16+**, kura mērķis ir pilnveidot jauniešu pilsoniskās līdzdalības kompetenci pilsoniskās līdzdalības mehānismu lietošanā Latvijā, Slovēnijā un Čehijā. Šī publikācija var tikt izmantota kā informācijas avots un ceļvedis demokrātijas un pilsoniskās līdzdalības mehānismu iepazīšanā un izmantošanā. Ierosinām izvērtēt savas zināšanas par līdzdalības mehānismiem, pilsoniskās prasmes un pieredzi, izmantojot digitālo pašnovērtējuma rīku jauniešiem – **LĪDZDALĪBAS INDEKSU**. Indeks ļauj ne tikai noteikt pilsoniskās līdzdalības līmeni, bet arī saņemt atgriezenisko saiti un uzzināt, kā to uzlabot. Projektā tiks izstrādāta arī simulācijas spēle, lai apmācītu jauniešus pilsoniskās līdzdalības mehānismu lietošanā un mudinātu viņus būt pilsoniski aktīviem.

Projektu no 2023. gada 1. septembra līdz 2026. gada 30. jūnijam īsteno biedrība “Sabiedrība par atklātību – Delna” kopā ar partneriem Eiropas Kustību Latvijā, Kultūras un izglītības asociāciju – PiNA (Slovēnija) un NVIAS (Čehija).

PLURĀLIŠTISKAS DEMOKRĀTIJAS ATJAUNOŠANA

Demokrātiska sabiedrība tiek balstīta uz līdzdalības procesiem – tie ļauj indivīdiem pieņemt lēmumus par savu kopieni un līdzveidot to. Šos procesus var iedalīt reprezentatīvajos jeb pārstāvniecības un tiešās demokrātijas procesos. Katrs process tiek balstīts uz sabiedrībai zināmu un pieejamu līdzdalības mehānismu.

Reprezentatīvajā demokrātijā cilvēki ievēlē pārstāvjus, kas pārstāv viņu intereses noteiktā institūcijā. Tādējādi reprezentatīvā demokrātijā ir laika ziņā efektīvāka un funkcionālāka. Tiek pieņemts, ka pārstāvjiem piemīt darba veikšanai nepieciešamās zināšanas un viņi aizstāv savu vēlētajū vai grupas intereses. Pārstāvjiem ir jāpieņem lēmumi un jārisina sabiedrības problēmas iedzīvotāju vārdā.

Taču reālajā dzīvē redzam, ka šādi mehānismi mazina iedzīvotāju iespēju tieši pieņemt lēmumus, kas var radīt plaisu starp indivīda interesēm un ievēlēto pārstāvju pieņemtajiem lēmumiem. Pilsoņi var pieņemt lēmumus tikai vēlēšanu laikā, bet līdz tam viņu vara ir visai ierobežota. Šīs varas ierobežojums var novest pie indivīdu apātijas, pasīvas notikumu uztveres un zemas izpratnes par politiskajiem procesiem, līdz ar to notiek attālināšanās no lēmumu pieņemšanas.

Reprezentatīvā demokrātijā ir vispazīstamākā un izplatītākā. Tā neprasa pārmērīgu cilvēku iesaisti, tāpēc lielāks iedzīvotāju skaits ir gatavs tajā piedalīties, piemēram, reizi četros gados ievēlot deputātus pašvaldībā un parlamentā vai reizi piecos gados – Eiropas Parlamentā. Taču, ņemot vērā neuzticēšanos politiķiem un politiskajām institūcijām, kā arī intereses zudumu par politiku

kopumā, arvien vairāk cilvēku, tai skaitā jaunieši var atturēties no dalības vēlēšanās. Apzinoties, ka jauniešu skaits sabiedrībā kopumā samazinās un pastāv iespēja, ka viņu intereses nav pietiekami pārstāvētas, var pastiprināties sajūta, ka jauniešos neieklausās un viņi nevar ietekmēt sabiedrībā notiekošo. Tikai pilnveidojot jauniešu zināšanas un stiprinot prasmes līdzdalības mehānismu izmantošanā, jauniešu balss var izskanēt daudz skaļāk, pakāpeniski mainot sabiedrību reģionālā, nacionālā un Eiropas līmenī.

JAUNIEŠIEM PIEMĒROTU REPREZENTATĪVĀS DEMOKRĀTIJAS MEHĀNISMU PIEMĒRI:

■ VĒLĒŠANAS PAŠVALDĪBU, VALSTS UN EIROPAS LĪMENĪ:

jaunieši var balsot un kandidēt dažādās vēlēšanās valstī noteiktajā vecumā. Vairumā gadījumu Eiropā jaunieši var piedalīties vēlēšanās no 18 gadu vecuma, taču ir arī daži izņēmumi, kur var balsot jau no 16 gadu vecuma (Austrija, Beļģija, Vācija, Malta, Igaunija, Skotijā, Velsā un Šveicē). Ievēlētie pārstāvji pieņem lēmumus par sabiedrību kopumā, nevis tikai par jaunatnei aktuāliem jautājumiem, tāpēc ir ļoti svarīgi, lai jaunieši piedalītos ne tikai kā vēlētajji, bet arī kā vēlēšanu kandidāti. Tikai tādā veidā jaunieši pilntiesīgi var pārstāvēt savas intereses kopējā politikā un veidot savu nākotni. Par vēlēšanām Latvijā vairāk var lasīt šeit: www.cvk.lv, par vēlēšanām Slovēnijā – www.dvk-rs.si/ un vēlēšanām Čehijā – www.volby.cz/.

www.cvk.lv

www.dvk-rs.si

www.volby.cz

■ VIETĒJO KOPIENU/NOVADU IEDZĪVOTĀJU PADOMES:

padomes tiek ievēlētas no padomes teritorijā dzīvojošajiem iedzīvotājiem un ievēlētie iedzīvotāji kļūst par dotās teritorijas iedzīvotāju interešu pārstāvjiem saziņā ar pašvaldību. Viņu ietekme aprobežojas noteiktā teritorijā, taču viņi var daudz darīt iedzīvotāju labā, apspriežot praktiskas lietas, uzlabojot iedzīvotāju ikdienu un veicinot iedzīvotāju savstarpējo sadarbību kopējam labumam. Jauniešu iesaiste šajos procesos ir ļoti svarīga, jo ļauj pārrunāt un risināt jauniešiem svarīgus jautājumus tiešā komunikācijā ar pašvaldību. Latvija šajā ziņā ir labās prakses piemērs, jo jaunieši jau no 16 gadu vecuma var kandidēt un tikt ievēlēti iedzīvotāju padomēs un tas ir noteikts nacionālajā līmenī Pašvaldību likumā (2022).

■ JAUNIEŠU PADOMES:

jauniešu padomes sastāv no pašvaldības jaunatnes organizāciju pārstāvjiem. Viņi pārstāv jauniešu intereses un ir tilts, kas savieno viņu intereses ar lēmumu pieņēmējiem vietējā līmenī. Jauniešu padomes izveide pašvaldībā ir ārkārtīgi svarīga, jo tā dod iespēju runāt jauniešiem, kuri politiskajās struktūrās bieži vien ir nepietiekami pārstāvēti. Par jauniešu padomēm un to darbību plašāk var lasīt nacionālo valstu likumos, ar kuriem nosaka jaunatnes politikas īstenošanu un darbu ar jaunatni un tos sauc par Jaunatnes likumiem.

■ SKOLAS/STUDENTU PADOMES:

šis mehānisms attiecas tikai uz lēmumu pieņemšanu izglītības iestādēs, tomēr tie ir svarīgi mehānismi, lai stiprinātu jauniešu pilsonisko kompetenci un izpratni par demokrātiskiem procesiem jau skolas solā.

Pretstatā **reprezentatīvajai demokrātijai** pastāv arī tiešā demokrātija, kur cilvēkiem ir lielāka vara, jo viņi var tieši ietekmēt procesus un lēmumus. Šāda veida demokrātija nodrošina personu tiešu iesaistīšanos (bez starpniekiem) un uzskata, ka paustās vēlmes un vajadzības var risināt daudz efektīvāk.

Tiešās demokrātijas procesi tiek īstenoti gan vietējā, gan nacionālā līmenī. Vietējā līmenī tie izpaužas kā vietējās administratīvās teritorijas vai kopienas sapulces, līdzdalības budžeta veidošana, kolektīvais iesniegums. Iedzīvotāji ar šiem mehānismiem risina jautājumus, ko pārzina vislabāk. Valsts līmenī tiešās demokrātijas procesi ir referendumi, arī kolektīvie iesniegumi un peticijas. Tie ir procesi, kuros galvenokārt tiek apspriests viens jautājums, par kuru iepriekš ir jānotiek publiskai diskusijai un domapmaiņai.

Jauniešiem, kurus politiskie procesi interesē mazāk, šādi tiešās demokrātijas mehānismi, kuros tiek apspriests kāds konkrēts jautājums, uzrunā vairāk. Jaunieši jūtas vairāk zinoši (tas raisa arī lielāku interesi), lai paustu savu viedokli un pieņemtu lēmumus. Jauniešu iesaistīšanās līmenis konkrētā jautājuma risināšanā var būt daudz lielāks nekā reprezentatīvajā demokrātijā, jo tas ir ierobežots laikā, specifisks un pilnvaru sajūta ir lielāka. Šī iemesla dēļ šie mehānismi var būt jauniešu pirmie soļi ienākšanai politiskajā dzīvē.

JAUNIEŠIEM PIEMĒROTU TIEŠĀS DEMOKRĀTIJAS MEHĀNISMU PIEMĒRI:

■ REFERENDUMS:

izplatītākais tiešās demokrātijas mehānisms, kurā pilsoņi (balsojot) var izlemt atbalstīt vai neatbalstīt konkrētus priekšlikumus. Referendums var notikt valsts vai pašvaldības līmenī. Process nodrošina cilvēkiem lielāku ietekmi, ja viņi paši, savācot konkrētu vēlēšanu parakstu skaitu, var iesniegt priekšlikumu, kas tiek izlemts referendumā.

■ PETĪCIJA:

veids kā pilsoņi var bloķēt priekšlikumus vai atbalstīt jaunu likumu sagatavošanu. Iesniedzot petīciju ar aicinājumu grozīt likumus vai pieņemt jaunas tiesību normas, iedzīvotāji var tieši piedalīties valsts vai pašvaldības lēmumu pieņemšanā.

■ KOLEKTĪVAIS IESNIEGUMS:

iesniedzot kolektīvo iesniegumu, jaunieši var lūgt pašvaldībai atbildi par tās kompetencē esošu jautājumu, piemēram, par pašvaldības gauso rīcību jaunatnei svarīga infrastruktūras objekta attīstībā.

■ LĪDZDALĪBAS BUDŽETA VEIDOŠANA:

līdzdalības budžeta veidošana sniedz jauniešiem iespēju balsot par gataviem projektiem vai iesniegt savas idejas, kā izmantot pašvaldības finanšu līdzekļus. Līdzdalības budžets nodrošina projektu īstenošanai nepieciešamos resursus un ļauj veidot vietējo vidi pēc saviem ieskatiem. Dažās pašvaldībās ir īpaši izdalīts līdzdalības budžets, kas paredzēts tikai jauniešiem.

PIEKĻUVE TIESĪBĀM

Eiropas Savienības bērnu tiesību stratēģijā ir teikts, ka bērniem ir tiesības lemt par jautājumiem, kas skar viņus, un bērniem tiek palīdzēts izmantot viņu tiesības. Tas saskan ar vīziju, ka ikvienam bērnam ir jābūt iespējai būt aktīvam pilsonim un nozīmīgai demokrātiskas sabiedrības daļai.

Vecums, kurā jauniešiem ir tiesības izmantot iepriekšējā nodaļā minētos līdzdalības mehānismus, dažādās valstīs ir atšķirīgs, taču vairumā gadījumu viņiem ir jābūt vismaz 18 gadus veciem. Noteiktais vecums gan pamazām mainās. Iepriekš tika minētas Eiropas valstis, kurās 16 gadus veci jaunieši var balsot pašvaldību, valsts vai Eiropas vēlēšanās. Tāpat ir valstis, kurās 16 gadus veci jaunieši var piedalīties līdzdalības budžeta veidošanā (piemēram, Slovēnijā, Latvijā). Pastāv dažādi pilsoniskās līdzdalības mehānismi, kas ir īpaši paredzēti jauniešiem, piemēram, skolu un skolēnu padomes, jauniešu padomes vai līdzdalības budžets. Jauniešiem ir svarīgi šīs iespējas zināt un izmantot, stiprinot pilsonisko kompetenci un uzlabojot dzīvi sabiedrībā.

KOPĪGA DZĪVE MIERĪGĀ UN IEKĻAUJOŠĀ SABIEDRĪBĀ

Demokrātiska sabiedrība ir iekļaujoša sabiedrība, kurā ikvienam individuāli ir iespēja izteikties, būt pieņemtam un novērtētam. Kā liecina pētījumi, jaunieši atvērtāk pieņem atšķirīgo, nebaidās no tā, tādējādi var kļūt par nozīmīgu tiltu daudz atstumtu grupu integrēšanai kopienā.

Jaunieši saredz cilvēktiesību pārkāpumus un ir gatavi protestēt, doties ielās, cīnīties, lai aizstāvētu apspiestās grupas. Eiropā, piemēram,

jaunieši aktīvi cīnās par ilgtspējīgāku nākotni kustības **Fridays for Future** ietvaros. Viņi apzinās pašreizējās sistēmas netaisnības un ir gatavi iesaistīties to mazināšanā. Vienlaikus jāatzīmē, ka mūsdienu jaunieši vairāk fokusējas uz individuālām interesēm un vajadzībām. Jaunieši apzinās savas tiesības un ir gatavi par tām iestāties, tomēr mazāk apzinās kopienas interešu nozīmi.

Iekļaujošas sabiedrības veidošana ir lēns process, taču tehnoloģiju ietekmē jaunieši ir pieraduši ātri iegūt to, ko vēlas, pēc iespējas ātrāk redzēt savas darbības rezultātus. Tas jauniešus attur no iesaistīšanās ilgstošos un sarežģītos līdzdalības procesos, taču reizēm tikai lēnām un sistemātiskā darbā ir iespējams mainīt būtiskas un plašas problēmas. Lai jauniešus nenobiedētu, sākuma posmā efektīvi ir līdzdalības procesi vietējā līmenī, kur kultūras un sabiedriskie pasākumi ir lieliski piemēroti jauniešu integrācijai un kopības sajūtas veidošanai. Pieredze, kas gūta kopīgā darbā, ir labākais veids, kā vienam otru iepazīt un pārvarēt iespējamās komunikācijas un sadarbības barjeras, kā arī tā stiprina piederības sajūtu un vēlmi būt aktīviem šajā kopienā. Laba pieredze pārliecina jauniešus piedalīties arī citās aktivitātēs – sakopšanas un labiekārtošanas akcijas, rotaļu laukumu uzlabošana, projekti līdzekļu piesaistei u.c. Iesaistoties šajās un līdzīgās aktivitātēs, jaunieši pilnveido savu pilsonisko kompetenci, vienlaikus uzlabojot gan savu, gan kopienas dzīvi. Tikai praktiska rīcība stiprina jauniešu pārliecību par sevi, kā nozīmīgu kopienas daļu, vairojot atbildības sajūtu par citiem.

DARBS AR JAUNATNI

Kā jau iepriekš minēts, pastāv daudzi mehānismi, kas ļauj iesaistīt jauniešus lēmumu pieņemšanas un līdzdalības procesos, taču jauniešu iesaistīšanās šajos procesos nenotiek vēlamā ātrumā un kvalitātē. Šajā procesā nozīmīga ir jaunatnes darbinieku loma – jaunatnes darbiniekiem ir jāatrod veidi, kā atbalstīt, iedvesmot un iesaistīt jauniešus.

Jāsāk ar jauniešu informēšanu, apzinoties, ka jaunieši nav vienveidīga grupa, bet gan unikālu personību kopums, tāpēc jauniešu sasniegšanai ir jāizmanto dažādi kanāli un metodes – sociālie mediji, plakāti, skrejlapas u.c. Lai sasniegtu jauniešus, ir jāveido sadarbība arī ar pamatskolām, vidusskolām un augstskolām. Sadarbība formas var būt visdažādākās: neformālās izglītības nodarbības izglītības iestādēs, projekta darbi, dalība konkursos un akcijās. Tāpat ir svarīgi jauniešiem piedāvāt vai ļaut strādāt pie tēmām, kas interesē pašus jauniešus – ja intereses nav, jauniešu motivācija un uzmanība ir īslaicīga. Darbā ar jauniešiem ir nozīmīgi izmantot dažādas metodes, kas ir interesantas un jautras, bet vienlaikus arī sniedz zināšanas un prasmes jēgpilnai jauniešu līdzdalībai. Zināšanas rada pārliecību par savu spēku, prasmes atvieglo līdzdalības procesu, pieredze ļauj izjust paša radīto pārmaiņu ietekmi, un visa pamatā ir savstarpēja uzticēšanās.

CEĻA VĀRDI

Jaunieši ir nozīmīga sabiedrības daļa ar spēcīgu balsi. Demokrātiskā sabiedrībā jauniešu līdzdalību nodrošina daudzveidīgi līdzdalības mehānismi, taču zināšanas par tiem un pieredze, nerodas pati par sevi. Ir nepieciešama formālās un neformālās izglītības mijiedarbība, pieaugušo atbalsts un ieklausīšanās, lai radītu vidi, kurā jauniešu līdzdalība ir jēgpilna un ilgtspējīga.

Tiek uzsvērts, ka jaunatnes darbiniekiem un pedagogiem ir izšķiroša loma jauniešu pilsoniskās kompetences stiprināšanā, taču tikpat nozīmīga loma ir Tev, jaunieti, jo tikai Tu pats vari domāt, izvēlēties un rīkoties. Atceries – dzīve demokrātiskā sabiedrībā prasa pilsoņu līdzdalību, jo **VARA PIEDER TEV!** Vai Tava līdzdalības **SUPERSPĒJA** ir pietiekami spēcīga? Pārbaudi to **LĪDZDALĪBAS INDEKSĀ**, stiprini to un dodies savā pirmajā misijā! Veiksmi!

Veiciet pilsoniskās
līdzdalības
pašnovērtējumu,
apmeklējot mājaslapu
LĪDZDALĪBAS INDEKSS
participationindex.eu/

Vairāk par projektu
PAŠVALDĪBA 16+ lasiet
projekta mājaslapā
jauniesi.delna.lv/

Projektu PAŠVALDĪBA 16+ finansē Eiropas Savienība. Tomēr paustie uzskati un viedokļi ir tikai autoru uzskati un viedokļi un ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības vai piešķirējas iestādes – Jaunatnes starptautisko programmu aģentūras uzskatus un viedokļus. Ne Eiropas Savienību, ne piešķirēju iestādi nevar saukt pie atbildības par tiem.

PAŠVALDĪBA 16+
2024